

KNYGA KAIP MUZIEJINIS EKSPONATAS KAZIO VARNELIO BIBLIOTekoJE

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas,
Universiteto g. 3, LT-2734 Vilnius, Lietuva
El. paštas: alma.braziunicne@mb.vu.lt

Viena iš knygų, kaip dvasinio ir materialiojo žmonijos kūrinio, funkcijų – kumuliacinė (kaupiamoji), t. y. knyga ne tik surenka ir sugeria informaciją, – knyga ją saugo ir išlaiko ateities kartoms. Materialiojo knygos pavidalo ir knygos turinio daro knygą tiek bibliotekininkystės ir knygotyros, tiek muziejininkystės objektu. Ypač tai pasakytina apie senąją (XV–XVIII a.) knygą. Ne veltui mokslinių bibliotekų senųjų spaudinių skyrių veiklos profilis labiau panėsi ne į bibliotekų, o į muziejų: čia kaupiamas, saugomas, tiriamas ir aktualizuojamas spaudos paveldas. Kartais tokie skyriai ir oficialiai vadinami Knygos muziejais (pavyzdžiui, Rusijos valstybinės bibliotekos Retų spaudinių skyrius). Mat čia, kitaip nei viešosiose bibliotekose, kaip autentiški ir nepakartojami, turintys pirmiausia istorinę vertę – t. y. muziejiniai – eksponatai kaupiami, tvarkomi ir moksliai tyrinėjami visi tam tikro laikotarpio leidinių egzemplioriai. Kitaip sakant, tokių specializuotų senųjų spaudinių skyrių darbe, skirtingai nei komplektuojant einamąją literatūrą, knygai netaikomas egzemplioriškumo kriterijus. Šitai leidžia knygotyrininkams (panašiai kaip ir muziejininkams) per knygos proveniencijas atsekti tam tikro leidinio bei atskirų jo egzempliorių funkcionavimą visuomenėje, apibūdinti jo skaitytoją, apskritai tirti ir pristatyti mokslo bei plačiajai visuomenei tam tikro laikotarpio rašytinės komunikacijos problematiką. Deja, kiek specialesnių darbų, skirtų šiai temai, stokojama¹ arba jie yra sunkiai prieinami. Minint Leipcigo knygos ir rašto muziejaus šimtmetį, 1984 metais šiame mieste buvo surengta tarptautinė konferencija „Knyga kaip muziejinis eksponatas“ [17]. Apie tai yra rašęs vokiečių bibliotekininkystės ir knygotyros specialistas Horstas Kunze [20]. Šios temos mokslo darbų rinkinį yra išleidę rusų knygotyrininkai [25]. Rusijos valstybinė biblioteka kartu su Tarptautine bibliotekų asociacija (IFLA) 1986 metais yra išleidusi pasaulio knygos ir knygininkystės muziejų rodyklę

¹ Kaip teigė savo pranešime „Muzecologija Lietuvos mokslo kontekste“ Nastazija Keršytė, „teorinių darbų, skirtų muzecologijai, Lietuvoje apskritai nėra paskelbta“ (Knygotyros konferencija „Knygos muziejus: būklė ir raidos tendencijos“. Vilniaus universitetas, 2002 m. rugsėjo 26 d.).

[29]; joje apžvelgta ir šios temos literatūra. Lietuvoje apie tai yra rašiusi Aušra Navickienė [22].

Šiame straipsnyje į knygą – kaip muziejinį² eksponatą – pamėginsime pažvelgti turėdami galvoje bendresnį kontekstą. Ir tyrimo objektas čia bus ne kurios nors iš Lietuvos valstybinių bibliotekų rinkiniai, o asmeninė lietuvių dailininko, kolekcininko ir bibliofilo Kazio Varnelio (g. 1917) biblioteka, sukaupusi vertingų senųjų bei bibliofilinių knygų. Ji pasirinkta neatsitiktinai: šiandienos Lietuvos asmeninių bibliotekų kontekste ši biblioteka išsiskiria aiškiai individualizuota koncepcija ir leidinių bibliofiline bei apskritai kultūrine (kartu ir finansine) verte.

Šiame darbe bus mėginama apibrėžti knygos, kaip muziejinio eksponato, funkcijas ir panagrinėti, kaip jos reiškiasi konkrečiame (asmeninės K. Varnelio bibliotekos) ir bendresniame (viso originalaus K. Varnelio muziejaus) kontekste. Kartu bus bandoma nustatyti knygos, kaip muziejinio eksponato, vietą ir svarbą K. Varnelio muziejuje, atskleidžiant paties K. Varnelio požiūrį į knygą, kaip meno kūrinį, knygos (ir kitų veiksnių) vaidmenį kuriant savitą bibliotekos ir viso šio muziejaus atmosferą. Darbe daugiausia naudotasi empirinių tyrimo rezultatų lyginamąja analize. Pagrindinis tyrimo šaltinis buvo įvairiu metu daryti autorės pokalbių su K. Varneliu jo namuose garso įrašai, saugomi autorės asmeniniame archyve [6; 7; 8; 9; 10], Žydrūno Mirinavičiaus parengti šiuo metu K. Varnelio namuose-muziejuje eksponuojamų bibliofilinių leidinių bei 2001 m. rugsėjį veikusios tokios pat parodos sąrašai [3], taip pat K. Varnelio namų-muziejaus rinkinių katalogai [1; 2; 4; 5].

Apie K. Varnelio biblioteką *Knygotyroje* jau buvo rašyta [14; 15; 16; 18]. Kazio Varnelio namai-muziejus, 1998 metais perkelti iš JAV į Vilnių, greitai tapo gerai žinomi ir lankomi ne tik Lietuvos dailininkų, dailėtyrininkų, dailės žurnalistų, bet ir muziejininkų, istorikų, bibliotekininkų, bibliofilų ir kitų specialistų ar mėgėjų, kiekvienas savaip besidominčių daile, istorija, muzealijomis, knygomis. Šis muziejus gerai pažįstamas Vyriausybės ir kitų aukščiausiųjų valstybės ir sostinės institucijų darbuotojams. Mat jau ne vienas užsienio valstybės vadovas ar kitas itin garbus Lietuvos ar Vilniaus svečias, vykdydamas savo vizito kultūrinę pažintinę programą, yra aplankęs ir Kazio Varnelio namus-muziejų. Vien 2001–2002 metais čia lankėsi Rumunijos prezidentas Ionas Iliescu (jis pats yra senosios kartografijos žinovas), Suomijos prezidentė Tarja Halonen, Ukrainos Respublikos prezidento Leonido Kučmos žmona bei kiti aukščiausi Lietuvos svečiai. Iš viso 1998–2002 metais Kazio Varnelio namuose-muziejuje jau yra lankęsi daugiau nei 80 ekskursijų [8]. Čia verta prisiminti, jog šis faktas neliko nepastebėtas Lietuvos kolekcininkų, suinteresuotų šalies kultūros paveldo išsaugojimo reikalais. Apie privačių kolekcijų svarbą mūsų kultūrai 2001 metų

² Terminas *muziejinis* čia bus vartojamas prasme *turintis paminklinę, meninę vertę, tinkamas būti muziejuje* [24, 501].

gruodžio 3–5 dienomis Kaune vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Subregioninis bendradarbiavimas vykdant UNESCO 1970 metų Nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvenciją“ savo pranešime „Privačios kolekcijos – būdas išsaugoti kultūrinį palikimą“ Vilius Kavaliauskas kalbėjo: „norėtųsi [...], kad Lietuvos valstybė imtų globoti kolekcionavimą kaip svarbų visuomenės ugdymo ir auklėjimo būdą. Pagal kolekcininkų skaičių galima spręsti, ar tos šalies visuomenė kultūringa, ar ne. Jeigu prisimenate, atvykusius į Maskvą Niksoną ar Rokfelerį tempdavo pas Kostakį pažiūrėti „rusų avangardo“. Praėjusią savaitę Vilniuje viešėjusį Rumunijos prezidentą nuvedė pažiūrėti Kazio Varnelio rinkinių. Netrukus Lietuvoje atsidadys ir daugiau privačių muziejų. Taigi gal ledai jau pajudėjo?“ Ir ten pat: „Taigi kolekcionavimas – pabrėžiame: rimtas kolekcionavimas yra tas kad ir nedidelis kanalas, kuris atstato istorinį teisingumą ir kuris savaime grąžina kultūrines vertybes ten, kur jos ir yra labiausiai reikalingos“ [23]. Itin svarbu (ir tai Kazio Varnelio aiškiai suvokiama), jog senosios ar bibliofilinės knygos jo namų-muziejaus svečiams, pirmiausia užsieniečiams, yra rodomos kaip vertybės, puikiai reprezentuojančios krašto kultūros lygį. Savo ruožtu muziejaus lankytojams iš Lietuvos akivaizdus mūsų krašto kultūros lygio – istoriškai buvusio (per muziejaus eksponatus) ir esamo (pirmiausia tai, kaip rūpestingai ir patraukliai jie pateikiami) – priminimas negali nežadinti tam tikro pasididžiavimo ar neskatinanti siekti geriau išmanyti šią kultūros sritį, pagaliau pasijusti ir asmeniškai atsakingam už krašto kultūrą, jos tęstinumą.

Kazio Varnelio muziejus traukia lankytojus ne vien savo turtais ir ne tiek šių turtų gausa. Kiekybiškai turtingas gali būti ir kartais margas, nelygiaverčių dokumentų (taip pat ir knygų) gana chaotiškai sukauptas, lankytojams beveidis ir nebylus archyvas. K. Varnelio namai-muziejus traukia pirmiausia išskirtine aiškiai ir kryptingai suformuotų knygų ir muzealijų kolekcijų kokybe³, taip pat ir savitu, estetiškai raiškiau jų eksponavimu, individualia visumine muziejaus koncepcija: čia tose pačiose patalpose greta senovinių baldų, keramikos, tapybos bei grafikos darbų eksponuojamos ir paties Kazio Varnelio modernistinės tapybos drobės. Toks privatus ir, svarbiausia, originalus muziejus – dar naujiena šiandienėje Lietuvoje.

Pagal Žydrūno Mirinavičiaus 2001 metais parengtą katalogą [1] Kazio Varnelio muziejaus fondų sandara būtų tokia:

1. Tapyba	4. Baldai	7. Orientalia
2. Grafika	5. Keramika	8. Kazio Varnelio tapybos
3. Skulptūra	6. Kita taikomoji dailė	darbai

³ Šį aspektą, kaip pagrindinį, pats K. Varnelis nuolat pabrėžia: „Kuo muziejinė kolekcija vertesnė nei sukrautos knygos lentynose? Sakysim, Morgano bibliotekoje – irgi lentynose sukrauta. Bet viskas priklauso nuo to, kas tose lentynose yra. Bibliofilinė kolekcija vertinama ne dėl savo gausos, bet dėl kokybės. Svarbiausia – kokybės klausimas“ [9].

Iš viso muziejuje dabar yra apie 800 eksponatų (iš jų 140 – paties K. Varnelio kūriniai), rodomų muziejaus lankytojams 36 salėse.

Didelė ir gerai sukomplektuota apie 7 tūkst. vienetų biblioteka savo verte nenusileidžia išvardytoms muziejaus dalims. Atvirkščiai – jas praplečia ir papildo. Mat biblioteka, iš pradžių rinkta kaip asmeninė profesinius interesus tenkinanti biblioteka, ilgainiui susiformavo į vientisą, kryptingai sukomplektuotą bibliofilo biblioteką. Ji augo ir turtėjo kartu su muziejaus rinkiniais. Mat knygą K. Varnelis vertina lygiai taip pat, kaip ir kitus muziejaus eksponatus⁴.

Bendrame muziejaus kontekste knyga, kaip muziejinis eksponatas, atlieka keletą funkcijų: informacinę pažintinę; vizualinę estetinę; istorinę (autentiškumo).

Šiuo, mūsų nagrinėjamos temos, požiūriu bibliotekoje ypač svarbios ir įdomios dvi jos dalys – senosios lituanikos ir bibliofilinių leidinių kolekcijos. Jose geriausiai atsiskleidžia minėtosios knygos, kaip muziejinio eksponato, funkcijos, ryškėja knygos vieta ir svarba bendrame muziejaus kontekste.

Bibliofilinė kolekcija, turinti apie pusantro tūkstančio leidinių (jau glaustai nagrinėta teminiu ir chronologiniu aspektu [14]), muziejaus lankytojams yra pristatoma specialia ekspozicija pagrindinėje bibliotekos salėje. Čia eksponuojami leidiniai, galintys sudominti ir išrankiausio skonio žiūrovą⁵. Tai visų pirma knygrišybės meno pavyzdžiai, XVIII a. pabaigos–XX a. pradžios Europos bei JAV elitinės knygos kultūros reprezentantai. Kartu tai yra tipiški bibliofilinės kolekcijos eksponatai. Jie atitinka knygos menui keliamus reikalvumus, yra aukštos poligrafinės kultūros: išspausdinti ant geros rūšies popieriaus, meniškai apipavidalinti, dažnai iliustruoti žymių dailininkų, nedidelio tiražo, dažniausiai – numeruoti. Iš tokių eksponuojamų leidinių reikėtų minėti puošnų, raudono ornamentuoto marokeno apdarais, auksintais kraštais Italijos vaizdų albumą (*Select Views of Italy...* London, 1792) su Johno Smitho piešinių vario graviūromis. Visos iliustracijos pateiktos specialiai trimis atspaudais, kad skaitytojas ir žiūrovas galėtų palyginti, kaip atrodo pirmas atspaudas ir kaip – kiti: vienas blyškesnis, bet matyti daugiau detalių, kiti – intensyvesni, bet mažiau tonų. Visi savaip įdomūs, todėl ir dedami kartu⁶. Greta eksponuojamas XIX a. Don Kichoto leidimas (Miguel de Cervantes. *Don Quixote de la Mancha*. Vol. 3.

⁴ „Mes turėtume išmokti vertinti knygą. Nes knyga – tai taip pat meno kūrinys. Kaip kad kitus meno kūrinius saugom ir restauruojam, jais džiaugiamės ir stebimės, lygiai taip pat turėtų būti elgiamasi ir su knyga. Kaip gobelenas, metalo ar sidabro darbai yra atskira dailės rūšis, skulptūra – vėl kita, taip ir knyga turėtų būti savita meno rūšis“ [6].

⁵ Kalbėdamas apie vadinamosios privačios elitinės spaudos (*Private Press*) leidinius, K. Varnelis pabrėžia, jog „reikia į juos įsijausti, išgyventi. Jie tokio pritrenkiančio įspūdžio iš pradžių gal ir nepadarys, bet kai įsižiūri atidžiau, pradėdi suprasti... Ir popierius, ir pati spauda, ir maketavimas, viršelis, iliustracijos, – visa tai daro įspūdį“ [9].

⁶ „Jau tuomet buvo toks išlepintas skonis, tokia kultūra – nebepasitenkinta viena reprodukcija, reikia kelių atspaudų!“ – sako apie šį leidinį K. Varnelis [9].

London, 1818): meniškas veršio odos viršelis, augsinti knygos kraštai, kaspinėliai-žymekliai, marmurinio popieriaus priešlapiai, vario garviūros – visa tai, kas būdinga prabangiai išleistai knygai, kas atitinka bibliofilinio leidinio sąvoką (plačiau apie tai [14]).

2001 metų rugsėjo 20–22 dienomis Vilniuje vykusios Tarptautinės knygotyros konferencijos „Bibliofilija“ dalyviams buvo parengta paroda (71 knyga), atspindėjusi geriausius XIX–XX a. anglų, vokiečių, prancūzų, amerikiečių, taip pat lietuvių knygų leidybos pavyzdžius (iš lietuvių dailininkų eksponuotos Pauliaus Augiaus, Algirdo Steponavičiaus, Birutės Žilytės, Stasio Krasausko, Arvydo Každailio ir kitų iliustruotos knygos, išleistos dar sovietmečiu Lietuvoje arba emigracijoje) [3].

Ir ši, ir atskiroms ekskursantų grupėms specialiai rengiamos K. Varnelio bibliofilinių knygų ekspozicijos atlieka ir informacinę pažintinę, ir estetinę vizualinę funkciją. Svarbu pabrėžti, jog panašaus pobūdžio veikianti ekspozicija – dabar bene vienintelė Lietuvoje. Mat valstybinėse Lietuvos bibliotekose tokių leidinių gana nedaug, ir tie patys yra išsklaidyti po bibliotekų bendruosius fondus⁷, todėl akivaizdžiai susipažinti su XIX–XX a. Vakarų Europos ir JAV bibliofiline produkcija nėra taip paprasta. Taigi K. Varnelio ekspozicijų knygos vaizdžiai atskleidžia knygos meno raidos ir XIX–XX a. Europos bei JAV knygos istoriją. Ši knygos, kaip muziejinio eksponato, ir apskritai visos bibliofilinės bibliotekos vizualumo svarba akcentuota ir rusų bibliofilijos teoretikų L. G. Klimanovo bei M. T. Petrovo. Jie pabrėžia, jog dažnu atveju bibliofilas, kurdamas savo rinkinį (kolekciją, biblioteką), jau galvoja ir apie jo būsimą „jausminės ir regimosios aranžuotės lygmenį, apie galutinį vizualų idėjos atitikmenį, kadangi bibliofilo kūrinys yra lytimas, regimas, įsavinamas – juk jis, bibliofilas, savąją biblioteką dažniausiai būna sumanęs ir kaip tam tikrą knygos ir spaudos ar knygrišystės muziejų, šitaip ją, biblioteką, kreipdamas į žiūrovo suvokimą“ [27, 161].

Knygos, kaip muziejinio eksponato, autentiškumo svarbą ir reikšmę geriausiai iliustruoja Kazio Varnelio surinktas senųjų lituaninių knygų rinkinys. Čia ypač išsiskiria senųjų kronikų kolekcija. Joje – beveik visos pagrindinės XVI–XVIII a. kronikos, svarbios pirmiausia kaip Lietuvos istoriniai ir geografiniai šaltiniai: Hartmano Schedelio, Sigismundo Herbersteino, Motiejaus Strijkowskio, Aleksandro Guagninio, Jano Długoszo, Erasmo Stellos, Alberto Krantz, Martino Kromerio, Arnoldo Mylijaus, Helmoldo, Pomponijaus Melos, Kasparo Schützo, Philippo Kluverio, Petro Duisburgo, Christophoro Hartknocho veikalai. Čia ir lietuvių autorių darbai: Mykolo

⁷ Lietuvos mokslinėse bibliotekose pagal nusistovėjusią tradiciją visi XIX–XX a. leidiniai ne lietuvių kalba yra saugomi bendruosiuose bibliotekų fonduose. Tiesa, išskirtiniams (bibliofiliniams) leidiniams Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrius turi vadinamąjį Cymelijų fondą, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyrius – XX a. fondą. Bet savo apimtimi jie yra labai nedideli, sukomplektuoti nenuosekliai iš atsitiktinai įgytų leidinių.

Lietuvio, Alberto Kojelavičiaus-Vijūko, Kazimiero Semenavičiaus *Artis magnae artilleriae* (Amsterdamas, 1650) bei šio veikalo leidimai prancūzų, vokiečių, anglų kalbomis (vienintelis pilnas Semenavičiaus *Artillerijos meno* rinkinys Lietuvoje). Muziejiniai yra ir Žygimanto Liauksmo, Konstantino Sirvydo, Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus, Mikalojaus Kristupo Radvilos ir kitų lituanistikai svarbių autorių veikalų originalai [2]. Čia taip pat reikėtų minėti 2001 metais įsigytą Žemaičių vyskupui Merkeliui Giedraičiui (apie 1536–1609) priklausiusią knygą *Consiliorum seu responsorum iuris Dn. Hieronymi Schiurpf ... Centuria prima* (Frankfurtas prie Maino, 1564). Šis bažnytinės teisės veikalas įdomus ne tik kaip asmeninės M. Giedraičio bibliotekos galimos istorinės rekonstrukcijos⁸ objektas ir apskritai XVI a. knygos kultūros reprezentantas, bet ir kaip istorinis šaltinis M. Giedraičio biografijai patikslinti. Mat knygos atvarto vidinėje pusėje yra paties M. Giedraičio įrašas apie knygos įsigijimą: knyga pirktą Frankfurte prie Maino 1565 metais, kai M. Giedraitis studijavęs teisę Tiubingeno universitete⁹. Data ta pačia rašysena taisyta: iš 1564 (ar 7) pataisyta į 1565. Istorikas Zenonas Ivinskis tvirtina, jog M. Giedraitis Tiubingene kaip studentas imatrikuluotas 1560 rugpjūčio 14 dieną ir studijavęs ten su pertraukomis iki 1563 m. pabaigos, kuomet išvykęs studijų į Leipcigą [21, 214]. Ar M. Giedraičio įrašas koreguoja jo studijų biografijos faktą, t. y. ar M. Giedraitis 1565 m. vėl grįžęs studijuoti į Tiubingoną? O gal knygos savininkas (ir įrašo autorius) ir pats galėjęs suklysti? Tai – tolesnių tyrimų reikalas. Čia tik norėta šia XVI a. K. Varnelio lituanikos kolekcijos knygą pailiuoti, koks iškalbus gali būti muziejinis eksponatas – senasis autentiškas leidinys ir kaip proveniencinis įrašas (istorijos faktas) gali teikti peno mokslo tyrinėjimams.

Profesorius K. Varnelis puikiai supranta knygos originalo svarbą ir apskritai muziejininkystėje, ir kuriant individualią savo kolekciją. „Originalo niekuo kitu nepakeisi, jo poveikis neginčijamas“, – sako profesorius. Ir priduria, jog knygos autentiškumo reikšmė, deja, ne visų, net intelektualų, kartais suvokiama¹⁰.

Knygos autentikai pabrėžti bibliofilai mėgsta neįrištas, neišpjaustytas lapais knygas. Apie nenugalimą potraukį kolekcionuoti tokius leidinius dar 1809 m. rašė anglų

⁸ Asmeninės M. Giedraičio bibliotekos išlikusių knygų yra Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, taip pat Kauno apskrities viešojoje, Vilniaus universiteto ir kitose bibliotekose. Dabar esamų M. Giedraičio knygų skaičius galėtų siekti apie šimtą. Tai rodo buvus tikrai labai didelę ir įdomią asmeninę biblioteką. Šiuo metu jau galima galvoti ir apie tokios rekonstruotos bibliotekos katalogą.

⁹ *Liber iste Emptus Francofordie ad Men. An. 1565 p. me Melchiorem studioso [!] iuris Tubingensis* (Šią knygą aš, Merkelis, Tiubingeno teisės studentas, nusipirkau Frankfurte prie Maino 1565 metais).

¹⁰ „Įsigijęs Strijkowskio kroniką, aš buvau toks laimingas, kad kitą dieną eidamas Čikagoj gatve susitikau amžinatilsį istorikę Vandą Sruogienę ir, žinoma, su entuziazmu sakau: – Ponia, ką mes laimėjom! Pavyko įsigyti originalų leidimą, puikiai įrištą Strijkowskio kroniką! – Ai, sako, niekis. Devynioliktam šimtmety jau buvo išleista. Be reikalo jūs tiek dėjot pastangų“ [8].

bibliofilas, bibliografas ir knygotyrininkas Thomas Frognalis Dibdinas (1776–1847) savo garsiojoje knygoje *The Bibliomania, or Book-Madness...* (Londonas, 1809). Čia jis aptarė šios savotiškos knygų ligos istoriją (aistrą knygoms ironiškai įvardijęs *bibliomanija*, šiai sąvokai neteikė tos prasmės, kuria dabar šis žodis vartojamas), konstatavo tos ligos simptomus ir pasiūlė tam tikrus gydymo būdus. Aistrą rinkti knygas neišpjaustytais lapais jis įvardijo kaip antrąją ligos simptomą iš dvylikos jo nustatytų. „Nors, – autoironiškai rašo T. F. Dibdinas, – jų nepatogumas (įsivaizduokite – neišpjaustytas žodynas!) ir nenormalumas aiškiai matyti ir nors protingam žmogui tegali būti reikalingos tik knygos, paprasčiausiai gerai įrištos, vis dėlto manytina, jog keistas aistringas potraukis jas rinkti užvaldo be galo stipriai, užtat sukelia labai rimtas pasekmes tiems, „qui n'ont point des pistoles“ [„kurie neturi nė skatiko“]. Drįstu teigti, jog pirmajam neapipjaustytam Šekspyriui, kaip ir neapipjaustytam pirmajam Homerui, ko gera, kasmet sumokama nedidelė metinė renta“ [26, 179].

Knygų neišpjaustytais lapais rasime ir K. Varnelio bibliotekoje. Visų pirma tai devyni Teodoro Narbuto Lietuvos istorijos (*Dzieje starożytne narodu litewskiego*. Vilnius, 1835–1845) tomai. Panašiai saugomi ir keturi Karolio Linnaejaus *Systema plantarum Europae* (Kelnas, 1785) tomai: neįrišti, neapipjaustyti, sudėti į dėžutes. Kaip muziejinį eksponatą prof. K. Varnelis mini ir Walterio Scotto *Ivanhoe* pirmąją laidą (Edinburgas, Londonas, 1820) su laikinu popieriniu viršeliu ir neišpjaustytais lapais. Šie leidiniai pažintine prasme – gyvi spaudos istorijos pavyzdžiai. Bibliofilijos psichologijos prasme jie rodo, jog ir K. Varneliui nesvetima tokių leidinių kolekcionavimo „liga“, nors, kaip pabrėžia pats profesorius, specialaus dėmesio jiems niekada neskyręs.

Vertas paminėti muziejinis eksponatas – Nyderlanduose išleista foliantinė Biblija (Amsterdamas, 1619), dabar esanti profesoriaus K. Varnelio darbo kambaryje. Tai ir reikšmingas spaudos paveldo paminklas, ir malonus akį glostantis eksponatas: renesansinis įrišimas, didingi apkaustai, graviūros ir būdingas visas to meto poligrafinis apipavidalinimas. Kitas panašus eksponatas – Biblija (Niujorkas, 1848), priklausiusi ankstesniems Villa Virginia (Stockbridge, Mass.), kur Varnelių šeima gyveno nuo 1978 iki 1998 metų, savininkams. Tai anglosaksų puritonų šeimų branginama relikvinė knyga, savita vienos šeimos gyvenimo kronika: su įdėtomis laikraščių iškarpomis, laiškais, vestuvių, krikštynų kvietimais ir kita. Gražus tų laikų juodos ornamentuotos odos įrišimas ir pati knyga alsuoja istorija.

Kalbant apie knygą kaip muziejinį eksponatą, būtina atkreipti dėmesį į knygų eksponavimo (prieinamumo žiūrovui ir muziejaus lankytojai) problemą. Ji kyla dėl knygos, kaip meno kūrinio, daugiaplaniškumo ir specifiškumo. Mat eksponuojant knygą ekspozicijų stenduose, yra sunku, sakysim, vizualiai perteikti ir atskirų lapų vaizdus, ir antraštinio puslapio ar frontispiso grožį, ir knygos įrišimo specifiką, t. y. parodyti knygos, kaip meno kūrinio, visumą. Ši visuma išryškėja tik knygą sklaidant,

variant. O kiekvienas vertingos knygos (muziejinio eksponato) atvertimas trumpina jos amžių – ji dėvisi¹¹. Viena vertus, knyga, kaip meno kūrinys ir muziejinė vertybė, turėtų būti eksponuojama, kita vertus – knygos specifika prieštarauja tam, kad ją eksponuotume. Iškyla dilema, ar apskritai galima eksponuoti knygą, kaip muziejinę vertybę, ir jeigu taip – kaip tą padaryti. Prof. K. Varnelis pažymi, jog šios problemos (jos sudėtingumo) nelabai supranta net kai kurie muziejininkai, jau nekalbant apie muziejaus lankytojus, ekskursantus, – jie dažnai knygas ima iš lentynų, jas varto, laužo... Kaip priešingas, pamokomas pavyzdys galėtų būti paties K. Varnelio elgesys su knyga. Gražu žiūrėti, su kokia meile profesorius ima į rankas knygą, kaip atsargiai verčia lapus, o jau atverstai storesnei knygai deda iš šonų padėkliukus, – kad ginkdie nepakenktų įrišimui... Ir eksponuoti ryžtasi. Nes tik taip įmanoma padėti žiūrovui suvokti ir akivaizdžiai jam parodyti knygos, kaip meno kūrinio ir muziejinio eksponato, vertę.

Originaliam, autentiškam, t. y. mechaniskai nepakeistam ar kaip nors kitaip išoriškai nepažeistam, knygos pavidalui išsaugoti ir bibliotekininkai, ir muziejininkai priversti ieškoti tam tikrų priemonių. Tai ir jau minėtos specialios dėžutės bei aplankai, profesionali restauracija ir tinkamas eksponavimas: patalpų temperatūros ir drėgmės režimas, stoveliai atverstai knygai laikyti ir panašiai. Kiekvienos pažeistos knygos restauravimas ar net perrišimas turi būti ypač atsargus ir profesionaliai atliktas. Šitai puikiai supranta K. Varnelis. Jo senųjų leidinių kolekcijoje yra profesionaliai restauruotų leidinių, kuriais jis pagrįstai didžiuojasi. Pirmiausia tai du didieji („mamutinio“ formato) Giovannio Batistos Piranesio raižinių rinkiniai (Roma, 1761, 1776), restauruoti Vašingtono nacionalinėje galerijoje. Subtiliai, stengiantis kuo mažiau pakenkti originalui, laikantis minimalios intervencijos taktikos, Čikagos restauratorių buvo „gydyta“ H. Schedelio kronika (Augsburgas, 1497) ir kiti leidiniai. Kelios knygos restauruotos Vilniaus restauratorių. Profesorius labai kremtasi, jei restauravimas nepavykęs, nors restauratoriaus intencijos buvusios geros.

Justi nuolatinis K. Varnelio dėmesys apskritai senosioms muziejinėms knygoms, rūpestis dėl jų išsaugojimo, neskiriant, ar jos būtų privačiose kolekcijose, ar valstybinėse saugyklose, o dėl pastarosiose esamų – gal dar didesnis. Mat valstybinės saugyklos neretai pernelyg turtingos, užtat dažnai nespėjama visko aprėpti. Dėl valstybinėse

¹¹ Prof. K. Varnelis sako: „Knygų kolekcionavimas yra artimas meno kūrinių (paveikslų, tapybos, skulptūros, grafikos et cetera) kolekcionavimui. Tik knyga yra dar trapesnė saugojimui negu paveikslai. Paveikslas, pakabintas ant sienos, gali kaboti metų metus, ir šimtus metų, ir gali tūkstančiai žmonių praeiti pro jį – nuo to, jeigu bus tinkama temperatūra ir priežiūra, jis nesunyks ir nuo žiūrėjimo nesudils. Knyga, deja, yra toks gležnas kūrinys, kuris nuo vartymo, žiūrėjimo nyksta. Kitaip knygos negali pamatyti, turi ją sklaidyti. Nuo sklaidymo popierius dėvisi, iliustracijos, ypač jeigu dar ranka spalvintos, nuo šviesos genda, popierius taip pat šviesos bijo. Ir štai visos tos bėdos sudaro tikrai rimtą problemą. Bet nežiūrint to knyga, mano supratimu, yra toks lobis, kurį mes turim visom priemonėm stengtis išsaugoti...“ [7].

Lietuvos saugyklose esamų knygų Kaziui Varneliui širdį skauda ne mažiau nei dėl savų. Kaip priešingą, teigiamą, ypač sektingą pavyzdį profesorius dažnai mini Jeilio universiteto (JAV) bibliotekos naująjį pastatą – modernų, estetišką ir labai funkcionalų statinį, suprojektuotą ir pastatytą specialiai senųjų spaudinių turtams saugoti, panaudojus šviesai pralaidžias marmuro plokštes.

Daug dėmesio ir pastangų prof. K. Varnelis skiria savitai savo bibliotekos, kaip ir apskritai viso muziejaus, aplinkai sukurti. Palanki, galimybių teikianti situacija, jog muziejus įsikūręs XIV–XVI a. Mažosios gildijos ir Pirklių namuose. Nedideli skliautuoti kambariai dvelkia senove ir ramybe. Senumo atmosfera dar ir specialiai akcentuojama. Čia viskas kruopščiai apgalvota: ir knygų išdėstymas, ir papildomi, gal iš pirmo žvilgsnio ne visada pastebimi akcentai, darantys biblioteką jaukią ir patrauklią, suteikiantys jai savito kolorito. Štai tuoj prie įėjimo į pagrindinę bibliotekos salę kampe eksponuojamas senas (XVIII–XIX a.) knygišių presas. Profesorius pasakoja, jog jį yra mainais gavęs iš Stockbridge'o (Mass., JAV) istorijos muziejaus. Mat presas, nuliedintas Europoje, jiems nebuvęs reikalingas¹². Vienoje iš sieninių bibliotekos navų eksponuojama įspūdinga kirilicos knyga metalo apdara su penkiais medalionais viršelyje (*Священное евангелие*. Москва, Синодальная типография, 1836). Kitoje navoje – 2000 m. įsigytas XVI a. ispanų rankraštinis pergamentinis antifonaras. Greta – keletas ikonų, dvi liaudies medžio skulptūrėlės, kitoje pusėje – Kristupo Eigirdo raižytos XVII a. Lietuvos kariuomenės mūšių scenų graviūros ir, žinoma, senieji Lietuvos žemėlapiai. Jie yra neatskiriama muziejaus ir bibliotekos dalis. Įrėminti senieji Lietuvos žemėlapiai – tai ir istorinis, ir estetinis, ir tiesiog pažintinis akcentas kiekvienam bibliotekos lankytojui. „Vizualinis aspektas tiek muziejuje apskritai, tiek šioje bibliotekoje yra labai svarbus. Jis padeda sukurti istorinį koloritą“, – pasakoja profesorius K. Varnelis. Vadinas, ir knygų išdėstymas, ir patogios lentynos, ir skulptūrėlės didesnei erdvei šalia lentynų užpildyti, ir jau minėtos senosios interjero navos, lyg specialiai sukurtos šios patalpos ekspozicijoms, – viskas sąmoningai panaudojama specifinei muziejinei bibliotekos atmosferai kurti¹³. Pastebėjau, jog šio muziejaus ir bibliotekos puoselėjimas, sakyčiau, jų kūryba, nėra baigtinis: eksponatai keičiami, derinami, ekspozicijos pildomos. Štai neseniai bibliotekoje atsirado XVII a. gaublys. Tai nėra originalas, o tik gerai techniškai atlikta kopija, bet ji puikiai atlieka

¹² Čia prisimintini rusų filosofo ir knygotyrininko Nikolajaus Kotleriovo žodžiai, jog verčiau inkunabulą išmainyti į vieną trūkstantą kolekcijos knygą nei jį vienišą saugoti [11].

¹³ „Man kiekviena lentyna yra savotiškas meno natiurmortas. Apskritai bibliotekos, ypač retųjų knygų bibliotekos, turi būti tvarkomos atsižvelgiant ir į estetinį knygų išdėstymą. Knygų lentyna turi atkreipti dėmesį, patraukti svečią, sužadinti norą pamatyti ir susipažinti. Kai perkrauni lentyną knygom, nuobodžiai žiūrisi. Truputį palikti erdvės yra gražiau. Iš estetinio taško. Palikti šiek tiek tuštumos, padėti kokią niekutį...“, – komentuoja savo bibliotekos knygų išdėstymą K. Varnelis [10].

savo funkciją – suteikia bibliotekai mokslinės rimties¹⁴. Savitą K. Varnelio muziejaus visuminę atmosferą yra pastebėjęs ir taikliai apibūdinęs rusų bibliofilijos teoretikas, kultūrologas Vilis Petrickis: „Įstabus K. Varnelio muziejaus interjeras ir visa aplinka – iki paskutinės vinies viskas ten gerai apgalvota. Gerai parinkti baldai, jų deriniai, perėjimai iš vienos stilistinės epochos į kitą. Kad ir perėjimas iš Renesanso į XX a. septintąjį dešimtmetį. Kai pamatau vykusioje vietoje pastatytą būdingą kavinuką, tai kelia geranorišką šypsena. Tai talentingo žmogaus, meninės natūros darbas“ [13].

Matyt, ir tai, jog muziejaus savininkas yra dailininkas ir muziejininkas profesionalas¹⁵, ir įgimtas jo estetizmo jausmas, o ir panašių Vakarų Europos bei JAV muziejų patirties išmanymas Kaziui Varneliui ir savąjį muziejų bei biblioteką leidžia sėkmingai kurti kaip savitą istoriškumo (senumo) aurą skleidžiantį muziejų. „Biblioteka ir muziejus yra artimiausi draugai. Ir vieni, ir kiti saugo. Vieni saugo gyvą žodį, kiti saugo vaizdus, optinius įvaizdžius. Pati muziejinė įranga bibliotekose yra labai praktikuojama: norisi sukurti specialią atmosferą, kad ateinantys skaitytojai, ar tai būtų mokslininkai, ar kiti, galėtų susitelkti, susikaupti. Ir moderniausios bibliotekos to nevengia, netgi mėgstama dekoruoti atitinkama puošyba, kad sukurtų tą senumo atmosferą“, – teigia K. Varnelis [9]. Jis mielai prisimena padariusias jam įspūdį bibliotekas, išsaugojusias istorinį koloritą. Kiekvieną kartą, kada tik būdamas Niujorke, jei tik pasitaikydavusi galimybė, stengdavęsis užsukti į Morgano biblioteką. Ši biblioteka nuteikdavusi darbui ir susikaupimui. Kazio Varnelio atmintyje gyva ir iš VII a. išlikusi benediktinų vienuolyno biblioteka nedideliame Bavarijos miestelyje Metene, kur Antrojo pasaulinio karo metais tekę gyventi. Ši biblioteka dvelkte dvelkusi viduramžių atmosfera¹⁶. Visą šią patirtį stengtasi perkelti ir į savo kuriamą biblioteką¹⁷.

Iš vaizdžiai ir prasmingai eksponuojamų knygų bei viso bendro šios bibliotekos vizualinio išdėstymo ryškėja ir kai kurie K. Varnelio, kaip bibliofilo, psichologinio paveiklo bruožai: pabrėžtinai tvarkingumas, subtilus estetizmo jausmas, bibliofilui taip būtina nuojauta, nuovoka ir kt. Čia ypač ryškus ir bibliofilui ypač svarbus indi-

¹⁴ Vis dėlto šis gaublys, t.y. kopija, kad ir kaip atributinis, foninis muziejaus elementas, čia būtų reta išimtis, nes šiaip jau K. Varnelio nuostata griežta: „Muziejinis eksponatas turi būti originalus, jo niekad neatstos joks pakaitalas, reprodukcija ar panašiai. Sukabintos fotografijos – dar ne muziejus“ [9].

¹⁵ K. Varnelis 1941–1943 metais buvo Bažnytinio meno muziejaus Kaune direktorius.

¹⁶ „O kokių tik turtų ten nebuve! Įeini kaip į bažnyčią. Lentynos pilnos senųjų foliantų. Tik kad aš tada dar per mažai proto turėjau“, – pasakoja profesorius ir džiaugiasi išsaugojęs bukletuką apie tą biblioteką [19].

¹⁷ „Visas mano muziejus, visi eksponatai, vaizdžiai tariant, nelyg brangių, gerų batų krautuvė. Žinot, kaip gražiai batai yra išdėstomi – vitrinose, lentynose, ne bet kaip sumesti. Ir apšvietimas, ir patarnautojos gražiai apsilvinkusios, simpatiškos, malonios, mandagios... Tą patį mes turime taikyti ir muziejui. Kad žmogus, atėjęs čia, jaustų, jog yra laukiamas, kad visas šis turtas čia laukia kaip tik jo...“, – komentuoja K. Varnelis [10].

vidualaus požiūrio į knygą, kaip istorijos paminklą, momentas. Tai, jog kiekvienas rimtas bibliofilas ir kolekcininkas turi surasti savo požiūrį į istoriją, jog formalus požiūris į knygą apskritai negalimas, akcentuota daugelio knygotytros ir bibliofilijos teoretikų¹⁸ [11]. Turėtume sutikti, jog K. Varneliui pasisekė realizuoti nuostatas apie neformalų, individualizuotą požiūrį į knygą kaip istorijos paminklą ir muziejinį eksponatą¹⁹. Visame K. Varnelio muziejaus kontekste knygų, kaip kultūros istorijos paminklo ir tam tikros meno rūšies, kolekcionavimas ir eksponavimas yra organiškai neatskiriama muziejaus visumos dalis. Maža to, galima drąsiai sakyti, jog K. Varnelio muziejus ir biblioteka yra geras savito kultūros paveldo aktualizavimo pavyzdys.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog K. Varnelio surinktų vertingiausių jo bibliotekos kolekcijų statusas leidžia tų kolekcijų (ypač lituanikos ir bibliofilinės kolekcijos) knygas traktuoti jau ne vien kaip egzempliorius asmeninės bibliotekos, kur kiekviena knyga visų pirma tenkina vienokius ar kitokius specifinius bibliotekos savininko poreikius (tarkim, informacinius), bet ir kaip muziejinį eksponatą. Mat, sakysim, bibliofilinės kolekcijos knyga (kolekcionavimo objektas) dažniausiai visai ar bent iš dalies nebetenka tiesioginės skaitymo funkcijos, t. y. knygos tekstas tampa nebeaktualus savo informacine prasme, tačiau didžiulę reikšmę įgyja pati knyga kaip visuma: jos meninis, poligrafinis apipavidalinimas, įrišimas, knygos proveniencija ir kita. Tokia knyga darosi paminkline knyga, muziejinio eksponatu, liudijančiu vieną ar kitą istorinį ar kultūrinį reiškinį, charakterizuojančiu epochos meninį stilių ir panašiai. Didžiumą K. Varnelio kolekcijų (lituanikos, bibliofilinės, kartografijos) leidinių galima traktuoti kaip muziejinį eksponatą, nors jie kartu yra kryptingai sukomplektuotos asmeninės bibliotekos dalis. Tokių knygų statusas suponuoja jų, kaip knyginio paveldo, išliekamąją kultūrinę reikšmę. Knyga K. Varnelio bibliotekoje iliustruoja rašytinės komunikacijos istoriją ir yra lygiavertis eksponatas tarp kitų šio originalaus K. Varnelio muziejaus eksponatų. Kaip muziejinis eksponatas, knyga K. Varnelio bibliotekoje deramai atlieka informacinę pažintinę, vizualinę estetinę ir istorinę (autentiškumo) funkcijas. Kartu ji padeda sukurti bendrą savitą bibliotekos ir muziejaus atmosferą, pabrėžtinai estetiškai raiškiai bibliotekos aplinką.

Įteikta 2003 m. sausio mėn.

¹⁸ „Svarbiausia bibliofilijoje – tai nusiteikimas, arba paprasčiau – vidinis santykis su bibliofilo pasirinktuoju individualiu bibliofilijos objektu“. Horst Kunze [28, 283–284].

¹⁹ Vilis Petrickis: „Apskritai Lietuvą galima vadinti laiminga šalimi, nes K. Varnelio rinkiniai, atkeliavę į Lietuvą, – tai bibliofilijos požiūriu pati nuostabiausia kolekcija. Aš net nesisirėčiau šio turto įvertinti materialiais dydžiais. Pagaliau šiuo atveju svarbu juk ne materialinė vertė, o tai, kad tie dalykai kolekcionuojami pagal individualų skonį ir su nepaprastai didele menine nuovoka“ [12, 7].

NUORODOS

Šaltiniai

1. *Kazio Varnelio [muziejaus] kolekcija: [katalogas]*. Sudarė Žydrūnas Mirinavičius. Vilnius, 2001. 7 t. K. Varnelio archyvas.
2. *Kazio Varnelio biblioteka: Senosios lietuviškos knygos ir lituanika (iki 1918 m): [katalogas]*. Sudarė Alma Braziūnienė. Vilnius, 2000. 80 p. K. Varnelio archyvas.
3. *Kazio Varnelio bibliotekoje eksponuojamų knygų sąrašai*. Sudarė Žydrūnas Mirinavičius. Vilnius, 2001. K. Varnelio archyvas.
4. *Kazio Varnelio kartografijos rinkinys: [katalogas]*. Sudarė Alma Braziūnienė. Vilnius, 2000. 69 p. K. Varnelio archyvas.
5. *Kazys Varnelis Collection: [catalogue. Compiled by Gabrielė Varnelienė. Chicago, circa 1976]*. 365 p. K. Varnelio archyvas.
6. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2000 m. lapkričio 23 d. garso įrašas. Autorės archyvas, garsajuostė nr. 6.
7. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2000 m. gruodžio 17 d. garso įrašas. Autorės archyvas, garsajuostė nr. 7.
8. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2002 m. rugpjūčio 14 d. garso įrašas. Autorės archyvas, garsajuostė nr. 12.
9. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2002 m. rugsėjo 16 d. garso įrašas. Autorės archyvas, garsajuostė nr. 11.
10. Pokalbio su K. Varneliu jo namuose 2003 m. birželio 12 d. garso įrašas. Autorės archyvas, garsajuostė nr. 11.
11. Teorinė praktinė konferencija „Užsieninės knygos istorijos problemos ir darbas su reta užsieninė knyga“. Maskvos užsienio literatūros biblioteka, 1990 m. spalio 24–26 d. Autorės asmeniniai užrašai.

Literatūra

12. Bibliofilai, racionalumas ir intuicija (2): [Gedimino Zemlicko pokalbis su Viliu Petriciu]. *Mokslo Lietuva*, 2002 birž. 20, nr. 11, p. 6–7.
13. Bibliofilai, racionalumas ir intuicija (4): [Gedimino Zemlicko pokalbis su Viliu Petriciu]. *Mokslo Lietuva*, 2002 rugs. 5, nr. 15, p. 8.
14. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kazio Varnelio bibliofilinė kolekcija. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 251–266.
15. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kazio Varnelio žemėlapių rinkinys. Iš BRAZIŪNIENĖ, A. Senosios kartografijos rinkiniai Lietuvoje. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 48–53.
16. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Senosios lietuviškos knygos ir lituanika Kazio Varnelio bibliotekoje. *Knygotyra*, 2001, t. 37, p. 234–247.
17. *Buch und Gesellschaft: Rundgang durch die ständige Ausstellung des Deutschen Buch- und Schriftmuseums der Deutschen Bücherei. Leipzig, 1984.*
18. KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 27–46.
19. *Kloster Metten. München, 1935.*
20. KUNZE, Horst. Zur Funktion von Buchmuseen und ihr Verhältnis zu Bibliotheken. In KUNZE, H. *Im Mittelpunkt das Buch. Leipzig, 1980, p. 386–396.*
21. *Lietuvių enciklopedija. Boston, 1956, t. 7.*
22. NAVICKIENĖ, Aušra. Knygos muziejus bibliotekoje: nuo istorijos link teorijos. Iš *Panevėžio apskrities institucinės bibliotekos: konferencija'99. Panevėžys, 2000, p. 60–70.*

23. Tarptautinė konferencija „Subregioninis bendradarbiavimas vykdant UNESCO 1970 metų „Nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvenciją“ [interaktyvus]. Kaunas, 2001 m. gruodžio 3–5 d. [žiūrėta 2002 m. rugsėjo 16 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.heritage.lt/unesco/illicit_2001/book >
24. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001.
25. *Визуальная пропаганда книжных памятников*: сборник научных трудов. Москва, 1989.
26. ДИБДИН Т. Ф. Библиомания. Книга: исследования и материалы. Москва, 1980, сб. 41, с. 161–196.
27. КЛИМАНОВ Л. Г., ПЕТРОВ М. Т. Феномен библиофильства. Книга: исследования и материалы. Москва, 1983, сб. 46, с. 155–168.
28. КНОБЛАХ, Гейнц. *Вокруг книги*. Москва, 1980.
29. *Музеи книги и книжного дела*: указатель музеев мира = *Museums of Book et Bookmaking: international directory*. Сост. Т. И. Кондакова, Е. К. Мамедова, К. П. Сокольская. Москва, 1987.

THE BOOK AS A MUSEUM EXHIBIT IN THE LIBRARY OF KAZYS VARNELIS

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Abstract

Kazys Varnelis (b. 1917), a well-known Lithuanian painter, collector and bibliophile, has been collecting rare and antique books as well as maps and museum pieces for most of his life. The collection started while Varnelis was a student at Kaunas Art Institute and Vienna Academy of Fine Arts (1943–1945). His bibliophilic activities became more intensive when Varnelis moved to Chicago in 1949 and also while residing (since 1978) in Stockbridge, Mass. The majority of the books were bought in various European antique shops and auctions (e.g., in Frankfurt, Stockholm, London). Since 1998 the library and museum are located in Prof. Varnelis' home in Vilnius.

The museum of Kazys Varnelis contains collections of paintings, etchings, pieces of sculpture, furniture, ceramics, other arts and crafts, orientalia. 800 museum pieces and 140 personal paintings take up the 36 halls of the museum.

The private library of Kazys Varnelis (about 7000 items) holds collections of early Lithuanian books and Lithuanica (15th–early 20th c., 255 items), bibliophilic books (about 1500 items), art history editions, book history and culture editions, fiction, reference books and periodicals, archives. The library also contains a valuable set of old Lithuanian maps (about 170 items). It is an outstanding example of a bibliophilic library.

According to Varnelis, a book itself qualifies as a piece of art. On the occasion of the International Conference of Book Science “Bibliophile” (September 20–22, 2001), the main hall of Varnelis' personal library hosted the exposition of 71 bibliophilic books. Currently, 15 bibliophilic books are exhibited in the same location. Among them – representative pieces of the art of binding, as well as elite edition books from Western Europe and USA (18th–early 20th c.). The elite edition books are distinguished by their luxurious materials, illustrations by famous artists, some states of the same engraving, authentic hand-coloured illustrations etc.

In the context of Varnelis' personal museum, the book as a museum exhibit represents the following functions:

- Historical and educational (books are exhibited for the patrons during excursions or official receptions among other museum pieces);
- Authentic (the book is an exhibit that preserves historical authenticity);
- Visual and aesthetic (books, in particular, bibliophilic books, are exhibited as embodiments of the art of the book because of their artistic bindings and quality).

The above statements are best corroborated by the books from Varnelis' bibliophilic and Lithuanica collections. The museum and the library are presented as Varnelis' personal interpretation and realization of public cultural heritage.